

Rafo Bogišić

Zagreb

O POEZIJI MARULIĆEVE »JUDITE«

Razgovor o poeziji JUDITE Marka Marulića podrazumijeva i uključuje ne samo raspravu o svim književnim osobinama ovog djela nego i razgovor o svim problemima koji se uz to djelo mogu postaviti. A problemi koji se mogu i moraju postaviti kad se proučava, istražuje i ocjenjuje ovaj Marulićev spjev mnogostruki su i raznovrsni. Problemi se množe i granaju pogotovo, ako djelo o kojemu je riječ želimo sistematizirati, ako ga želimo smjestiti i odrediti mu koordinate i relacije u određenom trenutku jedne književnosti, tj. ako djelo uzevši ga u cijelosti vlastite pojavnosti želimo smjestiti i promatrati kao jedan od faktora ili jedan od elemenata — uzročnih i posljedičnih — stvarnog trenutka rađanja, trajanja i razvoja hrvatske književnosti.

Ova dvostrukost aspekta, odnosno dvostrukost uvjeta i okolnosti unutar kojih treba smjestiti istraživanja i uočavanja jednog književnog djela, jednog djela koje u književnosti kojoj pripada predstavlja pojavu od izuzetnog značaja, ne bi se zapravo ni smjela uzimati u obzir. Ako to ipak činimo, onda je to isključivo zbog želje i potrebe za sistematizacijom u postavljanju teme, i — da još jednom ponovimo — zbog naglašene istine kako je Marulićeva JUDITA izvanredno značajna pojava s obzirom na sve komponente koje se javljaju u proučavanju hrvatske književnosti. Možemo čak sa sigurnošću pretpostavljati da JUDITA ovakva kakva jest predstavlja zanimljivu pojavu i u okviru cjelokupnog zapadnoevropsko-mediteranskog književnog kruga, dakle, i prema tome i u proučavanju književnosti i poezije uopće.

Jedinstvenost i osobitost JUDITE može se potanko raščlanjivati i pokazivati. Takav postupak u skladu s osobitošću strukture Marulićeva spjeva ukazao bi na izvanredno složen trenutak, odnosno složen aspekt uvjeta i okolnosti u kojima je djelo nastajalo. Međutim, kako bi se na kraju svi takvi uvidi ipak zaustavili na književnoj, odnosno pjesničkoj emanaciji fenomena, onda bi se moglo pričiniti kao da i nema posebnog raz-

loga da se na sve elemente koji su u genezi djela sudjelovali posebno ukazuje.

Ovakav zaključak samo je prividno ispravan. On bi nas mogao zadovoljiti kad bi se radilo o jednostavnim i običnim okolnostima jedne geneze i jedne strukture. Mi smo, međutim, duboko uvjereni i sigurni da se u slučaju Marulićeve JUDITE ne radi, barem u totalitetu pojave, o običnim okolnostima koje neko djelo uvjetuju ne samo s obzirom na poticaj, odnosno nastanak nego i s obzirom na bit i osnovu djela. Riječ je, dakle, da zaključimo, o formalnim uvjetima koji su bitno povezani uz samu strukturu, tj. sveukupnost djela. Sve one tzv. okolne, formalne kulturno-historijske, idejne i filozofsko-refleksivne okolnosti koje se pri determiniranju poezije JUDITE nameću a koje se odnose na autora, na sredinu i vrijeme u kojima je djelo nastalo zadiru u poeziju djela i postaju njezin dio. Kako je Mihovil Kombol u jednoj drugoj prigodi rekao, poezija se očituje i u nepjesničkim trenucima i relacijama. Uvjetujući i određujući poeziju ti tzv. nepjesnički elementi odvajaju se od svojih prvobitnih i baznih slojeva, dobivaju nov kvalitet i s poezijom se sjedinjuju. Upravo zbog toga u toj književnoj pojavi, u JUDITI, kao da se ne može u vrednovanju konvencionalno secirati i odvajati, ne može se dosljedno pojedine kvalitete uvijek precizno diferencirati. Dobro je naime poznato da stvaralačka kritika kojoj nužno prethodi totalni uvid u djelo, odnosno s čim je ona dijalektički povezana i koja upravo jer želi biti stvaralačka vidi odnosno djelo u okviru cijele epohe i cijele odnosne književnosti, podrazumijeva ne samo temeljito razumijevanje djela nego i poznavanje svih tajni i svih okolnosti njegova postanka.

Složenu problematiku otkrivanja, odnosno upozorenja na poeziju jednog djela — prema navedenom — možemo uočiti s različitih polazišta. S tim smo se posebno i principijelno složili onog časa kad smo ustvrdili da je u slučaju JUDITE Marka Marulića riječ o jednom osobitom, neuobičajenom epskom djelu, dakle o djelu koje osim »običnih« relacija pri svom rađanju pa zatim i u trajanju poprima i očituje i neke osobite dimenzije. Nije isključeno da upravo te dimenzije u jednoj budućoj temeljitoj književnoj analizi — koju JUDITA još nije doživjela — budu igrale i odigrale i presudnu ulogu. Kad ovo kažemo ne mislimo, dakako, samo na patinu arhaičnosti koja se kao zlatni i svjetlucavi trag i prah nakupila na riječi i postala tako uzročnik i nosilac novih stilskih fenomena nego i na mnoge druge unutarnje, »opipljivije« i stvarnije momente i elemente, u prvom redu na mjeru autorovih književnih uzora i učitelja, autorove velike naobrazbe, aktualnih općemoralnih i nacionalnih potreba i čitave duhovne orijentacije pjesnika. Dakako, u ovom u biti prigodnom trenutku jedva se može na problem i ukazati. Cjelovitiji uvid u metodološke putove i principe sagledavanja JUDITE posao je opsežnijeg i većeg zamaha. U ovoj prigodi mi želimo na problem složenosti pojave poetičnoga u JUDITI samo ukazati, na jednu osobitu pojavu samo podsjetiti.

U opsežnoj literaturi o JUDITI, kao uostalom u mnogim napisima o pojedinim djelima iz hrvatske književne prošlosti, znala se pojaviti i

misao kako, s obzirom na činjenicu da se djelo javilo na samom početku jedne književnosti, treba prema tom djelu zauzeti i neko posebno, tolerantnije i blaže a ne osobito strogo stajalište, ne najstrožu mjeru u ocjeni i analizi. Kako mi sada nemamo namjeru da vršimo bilo kakvu analizu JUDITE, to smo ovu primjedbu naveli samo zbog toga jer dobrim dijelom polazi od pogrešne premise. JUDITA jest nastala na početku jedne epohe hrvatske književnosti, ali epohe koja ne samo što iza sebe ima već nekoliko stoljeća književne tradicije nego i ona sama, ta književnost nove epohe, predstavlja i sačinjava dio već uvelike razvijene književne sredine. Naš zahtjev da se pri uočavanju, raščlanjivanju, ocjeni i smještaju JUDITE približimo vremenu i uvjetima u kojemu je djelo nastalo ne smije, dakle, biti motiviran željom da prema objektu budemo posebno blagi i popustljivi, nego željom da epohu i u epohi autora upoznamo, da nastajanje jednog književnog fenomena u jednom određenom razdoblju uočimo u svoj složenosti u kojoj se to nastajanje zbivalo. Isticanje kako se radi o neuobičajenom djelu, prema tome o djelu koje zahtijeva i poseban, intenzivniji i svestraniji tretman znači ne sužavanje ili snižavanje elemenata, slabljenje svestranosti u pristupu nego upravo obrnuto: znači potrebu da se dobro uoče, da se ne zaborave i ne preskoče komponente koje djelo čine osebnim i složenim. Radi se dakle jedino o zahtjevu i preporuci da se jedan pristup kvalitetom obogati, da se u pristupu ostane autentično dosljedan odnosnom djelu a sve u želji da se konvencija izbjegne.

Hrvatska kulturna i književna sredina u kojoj je nastala JUDITA, uza sve rezerve kvantitativnog karaktera (razumljive, dakako, zbog tražičnih okolnosti onodobnog života hrvatskog naroda) doživljava i dosiže visoki domet. Iako postoje zato i mnogi i razni podaci i dokazi, najbolji je upravo Marulićeva JUDITA i to ne samo činjenicom što se uopće pojavila nego u prvom redu istinom svoje upravo ovakve strukture kakvu JUDITA ima. Svojom strukturom, tj. sveukupnošću svojih književno-pjesničkih elemenata JUDITA predstavlja djelo visokog i zrelog dometa. JUDITA je spjev čija motivacija i organizacija skladno traju skupa s uhdanim, »klasičnim« osobinama epske tehnike, ali se JUDITA upravo zbog osebnih književno idejnih i kompozicijskih autorovih osnova odvaja od klasičnog epa i, dakako, od poeme; JUDITA je svojevrsni epski spjev.

Stvaralačka ruka Marulićeva kao izraz zrele sredine i visoke naobrazbe došla je do izražaja već u trenutku kad je Marulić izabirao siže, odnosno fabulu za svoje djelo. Već odavna smo upozoreni da epski autori razvijenih kulturnih sredina i razdoblja za temu i fabulu kao središnju okosnicu svog djela ne uzimaju element legende i bajke, nego se, kako izričito tvrde istraživači epskog žanra, služe bogatim materijalom što ga pruža narodna, povijesna, kulturna, religiozna tradicija ili suvremeno povijesno zbivanje. Potanja analiza utvrdila bi, a ona je u opsežnoj literaturi o Maruliću to tek djelomično učinila, kako je Marulić uskladio pojedine relacije složene naobrazbe i bogate tradicije i time pokazao ne samo vlastitu spremu i zrelost za posao kojemu je pristupio nego stvorio i djelo autentičnog kvaliteta.

Osnovni, fundamentalni karakter epskog žanra Marulić je mogao naučiti, saznati i zapamtiti iz bogate klasične epske baštine. Međutim, iako je, dakako, klasičnu epsku književnost Marulić dobro poznao, mi ipak ne možemo njegovu epsku predispoziciju i spremu tumačiti i objasniti isključivo činjenicom što je poznao epsku književnost baštinu. Čitajući epski spjev JUDITU i prateći njegov, kako bi Aristotel rekao »način podražavanja«, teško ćemo se složiti s mišlju da je cjelokupna Marulićeva uhdanost i suglasnost s epskim potekla iz naobrazbe. Teško je pretpostaviti da je nužne epske tokove pri kojima i Marulić djelomično sam govori i propovijeda a djelomično svoje likove pretvara u samostalne sudionike zbivanja-pričanja, naš pjesnik vještački komponirao i ukomponirao u svoje djelo sastavljeno od šest *libara*. Prije će biti istina, i u to smo uvjereni, da su u trenutku pjesnikove odluke i inspiracije postojale kvalitetom različite književne, ideološke, univerzalno-humanističke i nacionalne pjesnikove konstante odnosa i okolnosti koje su u jednom osobitom susretu, u nadasve pogodnom trenutku dale jedan novi kvalitet, jedno svojevrsno književno djelo. Uočiti onaj specijalni medij što povezuje sva zbivanja i pričanja u svih šest Marulićevih *libara* znači, uočiti jedinstveno autorovo htijenje kao rezultat jedne osobite ali složene i zaokružene motivacije, znači biti, doduše na prvoj ali dobroj i sigurnoj polaznoj točki u shvaćanju JUDITE. Od te prve polaznice sigurno ćemo se i dalje kretati pravim putem. Jedino taj put može naznačiti i epske i lirske komponente djela.

Kad kažemo, odnosno kad ustvrdimo da je Marulić bio na pionirskom putu, da se i on, kao i Zoranić, kao uostalom i mnogi drugi onodobni hrvatski književnici, kretao »stazom netlačenom« i orao ledinu neoranu, onda ne bismo rekli nešto što nismo znali. Ono međutim, što pri uvidu u poeziju JUDITE, pri istini o Marulićevu pionirstvu, treba uočiti to su upravo rezultati spoja i kontaminacije između cjelokupnog književnog i životnog iskustva i osobnog nadahnuća. Ipak odmah treba reći da nije uvijek lako, a često nije ni moguće, odijeliti ova dva aspekta i ova dva svijeta koja su u stvaranju jednoga djela sudjelovala i koja su u stvaranju jednoga književnog djela ujedinjena. Marulićevo književno nadahnuće i opredjeljenje već u prvom trenutku pojave nije odvojeno ne samo od onodobnog njegova životnog iskustva i iskustva njegova naroda nego ni od njegova književno-znanstvenog iskustva, njegove naobrazbe.

Marulić je za siže svog djela uzeo samo jednu fabulu, nije, dakle, poput drugih starijih epskih pjesnika išao u širinu prateći usput nekoliko niti zbivanja. Pa ipak osim činjenice što priča o Akioru donekle opovrgava tvrdnju o jednosmjernosti radnje u JUDITI, JUDITA je ipak pravo epsko djelo. Ne samo što je Marulić epski znao da aktivira likove i pokrene zbivanja, dakle da realizira dva glavna elementa epskoga, nego je uopće znao da svojim djelom oživi i pokrene jednu značajnu, opsežno zasnovanu i širokomotiviranu sliku događaja, da događaj prezentira široko i plastično služeći se pri tome ne samo pravim epskim mirnim tonom pričanja nego i jedinstvenim spontano upotrijebljenim slikama.

Preuzimajući i preuzevši siže za svoje djelo iz kršćanske tradicije Marulić nije radio ni mehanički ni automatski. Nije priča o strašnom činu Judite inspirirala pjesnika, nego je pjesnik oko te priče kao ilustracije za svoju vlastitu motivaciju ukomponirao svoje namjere, uzeo je tuđu fabulu za svoju temu. Osim toga kao pravi pjesnik on je dobro pazio da svaka pojedinost bude funkcionalna kao pojedinačna motivacija one opće i generalne pjesnikove ideje — nade da će nasilnik ipak biti kažnjen a jedan mali ugrožen narod spasen. I na ovoj razini došlo je i dolazilo do susreta između epskoga i lirskoga u djelu.

Marulić je, dakle imao cjelovit zaokružen stav, svoj odnos prema svijetu i životu uopće, i to ne samo s obzirom na jedan strašni trenutak u povijesti njegova naroda nego i uopće s obzirom na život i življenje. U tom osnovnom svjetlu, uz taj svoj fundamentalni, egzistencijalni stav Marulić je pokazao da je dorastao i književnom pothvatu većih ambicija i složenije kompozicije.

Nakon što je sažeto iznio činjenicu koja će pokrenuti strašni pohod

*Ni gradi ni hora, ne pokoriše se,
i s tim kad bi zora, k kralju vratiše se,*

Marulić je od tog časa pa u toku cijeloga spjeva znao logično i uvjerljivo, uvijek psihološki opravdavajući a često i slikovito pratiti ono što se zbiva. Kralj se nije odmah razbjjesnio, on »pomuča nikoko«. Marulić, dobro ocjenjuje da će taj trenutak šutnje strašnog kralja učiniti situaciju još strašnijom. Od toga trenutka Marulić gradi svoju zgradu u temeljima koje su bijes i sila, organizira kompoziciju prateći pažljivo svoju namjeru da zamah i pohod, da val i sila budu što jači i teži kako bi i reakcija, čin Judite i finale bili što efektniji.

A što se na kraju dogodilo dobro je poznato. Jedna slaba žena postala je *ženska srv* (pobjeda), savladala je moćnika i svemoćnika. Finalne slike i događaji isto onako impresivno i panoramski ali sada u drugom pravcu kreću se i uništavaju onu, na početku tako snažno i moćno zacrtanu silu. To su: slika gozbe, ubojstvo Holoferna, panika u taboru, napad branitelja, pobjeda i oslobođenje, pad i propast sile, trijumf pravde, trijumf Judite i Akiora.

Završetak JUDITE književno-epski je koncipiran finale jedne koncepcije koja je sasvim u skladu ne samo s cjelovito zamišljenom osnovom u samom djelu nego predstavlja dio svojevrzne cjeline manifestirane u svim Marulićevim djelima, posebno u latinskom EVANGELISTARIUMU gdje se etičko-egzistencijalne koncepcije na relaciji između dobra i zla otvoreno naglašavaju tvrdnojm kako nema ništa bolje ni vrednije nego prihvatiti se one nauke koja čovjeka upućuje kako će se odvratiti od zla a približiti dobru.

Ako svoje temelje idejno-motivacijske osnove praćene pjesničkim pojedinostima i vizijama pjesnik je ukomponirao sve što je smatrao potrebnim i korisnim. Nas dakako s obzirom na onodobnu hrvatsku situaciju više zanimaju Marulićevi razni »hercezi bani tere knezi visoka plemenal

sluge ter vitezi počtena imena«, nego razne mitološke i biblijske reminiscencije pa bile one i najsretnije izabrane. U tim terminima, kao i u nekim drugim (npr. prema ratnika, uopće vojnički i ratnički termini, onodobna odjeća i sl.) nalazimo plošan ali siguran i čvrst refleks i potvrdu o domaćoj inspiraciji pjesnika. Ova plošna domaća dimenzija djela nije nevažna formalnost ili usputna pojedinost. Naprotiv, zajedno s domaćim slojem vitalnosti ispunjenom metaforom ona predstavlja bitnu, unutrašnju i fundamentalnu osnovu ne samo kompozicije nego i poezije u djelu. Upravo ta dimenzija zajedno s domaćim dvanaesterem dala je djelu snažan pečat autentičnosti, pečat jedne naglašene osobnosti, osobnosti u smislu pojedinog pjesnika, ali i osobnosti u smislu baš jedne određene književnosti. JUDITA nosi snažan pečat svoga autora ali i onoga što predstavlja bitne karakteristike mediteranskozapadnoevropskog kruga o kojemu tako uvjerljivo govori Ernst Robert Curtius.

Uz dosljednost motivacije, tako zamišljenu i realiziranu, uz nenametljivu kompoziciju koja uza sve pojedinosti sasvim jasno vodi i predstavlja priču od početka do kraja — što su već za sebe značajni elementi jedne solidne književne zgrade — posebno treba upozoriti na slikovitost u izražavanju i psihološku uvjerljivost kazivanja i događanja što se sve očituje promatramo li djelo u cijelosti ili pratimo li pojedine događaje, scene, izjave i postupke napose.

Nedavno smo u zapaženog poljskog teoretičara Henrika Markjeviča pročitali kako slikovnost književnog djela predstavlja svojevrsnu podlogu iz koje izrastaju emotivne vrijednosti djela. Nastojanje da u širini pričanja pojedinostima koje očituju slikovitost, uvjerljivost i plastičnost, pojedinstima koje se kao čiste i samostalne sličice nameću i osvajaju obogate svoje pričanje epski pjesnici su već odavno prihvatili kao jedan od temeljnih modaliteta svoje tehnike. Dakako, nećemo sve pojedinosti »stilskog ukrašavanja« svrstati u slikovnost, odnosno slikovitost, premda bi se u krajnjoj liniji i to moglo. Uostalom, tu epsku nužnost, tu potrebu osjetio je i sam Marulić pa je u svom poetičkom programu, u predgovoru JUDITE jasno naglasio kako treba »razne načine« uplitati, kako treba postupati poput vještog kuhara koji upotrebljava mnogo začina, upotrebljava mnogo »saprana i paprana i inih tacih stvari da slaje bude onim ki su prišli blagovati«. Marulić, dakle, nije samo osjetio taj problem nego je »saprana« i »poprana« i mnoge druge »urehe« kao vješt i samostalan »kuhač« unio u svoje djelo. Kao da je i sam bio svjestan da je cilj postigao pa u uvodu-posveti kaže: »*Eto k vam gre Judita gospoja mā visoko počtovana, more biti ne s manjim urehom nego kada se ukaza Olofernu . . .*«

Dakako, mi ne možemo u ovoj prigodi temeljito dokumentirati kako je Marulić u praksi taj svoj i opći epski princip realizirao. U mnoštvu pojedinosti, epizoda, digresija i poredbi mi smo već spomenuli dva elementa: nastojanje da bude slikovit, dakle metaforu, i k tome nastojanje da bude psihološki uvjerljiv. Ove dvije kategorije Marulićeva književnog postupka neposredno su u korelaciji s pjesničkim relacijama i dimenzijama djela. U to se nije teško uvjeriti kad npr. čitamo: kako razjaren kralj nema mira nego kao bijesan pas »*bludi sobom simo tamo*«; kako

se doglavnici boje Olofernova bijesa kao mornar oluje ili težak tuče; kako je Juditino »*ruklovanje*« Olofernu slično postupku težaka kad ide klati svinju; kako Judita postupa spretno poput vješta ribara »*kad spusti udice ter zadije ribu — i stežuć tunjice mahne gori šibu*«; kako Judita i Abra bježe s Olofernovom glavom kao soko s plijenom »*ne pustiv živinu iz nohat kû je jal — dokla dopre stinu gdi je gnjizdo svijal*«. Itd. Najzanimljivije su i najuspjelije svakako one slike i usporedbe za koje pouzdano možemo reći da su u JUDITU došle neposredno iz pjesnikova životnog iskustva.

Zajedno sa smislom za sliku treba upozoriti i na Marulićevo nastojanje da mu postupak bude i psihološki opravdan. Iako je riječ o epskom žanru, gdje često široko panoramsko pričanje zna i zasjeniti intimnu psihološku istinu, Marulić se na nekoliko mjesta pokazao kao čovjek koji čovjeka shvaća i razumije. Nešto u tom pogledu već smo rekli kad smo spomenuli trenutnu šutnju nasilnika (»*pomuća nikoko*«), šutnju koja pretihodi eksploziji. Možemo dodati još neka pjesnikova uočavanja: npr. reakciju kod asirskih »*knezova*« kad su, željni žena, ugledali Juditu u svom taboru (»*Takove ako se tuj goje — podstupmo gradove i ki u njih stoje*«); Juditino nastupanje koje je veoma vješto i psihološki uvijek opravdano, jedino kojim je mogla postići povjerenje u Asiraca: osim diskretnog laskanja ona se ne nameće, ništa ne traži, jede svoju hranu, računa na vrijeme i na efekt svoje vanjštine, postiže dozvolu kretanja što će biti od presudne važnosti kad bude bježala s Olofernovom glavom u torbi, šeće logorom, provodi običan život, a pri samom činu ubijanja postupa oprezno i smišljeno; osjeća se da je čin dugo smišljan; kad Akior vidi mrtvu glavu Oloferna, prestraši se i ne može da dođe do riječi itd. itd.

Složeni sklop problematike oko književno-pjesničkog determiniranja JUDITE mora u svakom trenutku voditi računa o formi i obliku koji nose cjelokupno književno-pjesničko otperećenje djela. I na JUDITI se može lijepo potvrditi, dakako na svoj način, De Rougemontova teza o korelaciji između *strasti* i *izraza*. To kao da je bilo jasno i samom Maruliću pa u uvodnim stihovima, obraćajući se Bogu, kaže:

*Ti poni sad mene tako jur napravi
jzik da pomene ča misal pripravi.*

Uzajamna korelacija između inspiracije i ostvarenja u JUDITI realizirana je u mediju čije odgonetavanje i prepoznavanje ne valja započeti općenitim metričkim i teorijskim razgovorom o dvanaestercu, nego razgovorom o jednoj konkretnoj mjeri i osobitom obliku: o Marulićevu dvanaestercu.

Odmah treba ustvrditi da je, s obzirom na JUDITU, zanimljiviji razgovor o dvanaestercu onaj koji će, barem prividno i barem u prvi trenutak, krenuti od psihološko-emozivnih pretpostavki, nego onaj koji bi, kao što smo često imali prilike čuti i vidjeti, započeo pitanjem geneze i općih kvaliteta staroga hrvatskog dvostrukorimovanog dvanaesterca. Ovo znači da bi za naš neposredni cilj, a to je uvid u *strast* književnog djela JUDITE, bilo zanimljivije pratiti i konstatirati jedno nada sve zanimljivo

metričko opredjeljenje i pokušavati u njima, u mediju i u opredjeljenju, naći izvore, povode i mjesta emotivnih ostvarenja, nego, pa i najsvestranije raspravljati o podrijetlu samog medija.

Postoji istina i pojava da se određeni oblik u određenoj književnosti, u određenoj epohi ili u određenom žanru prihvati i usvoji bez mnogo razmišljanja, bez oklijevanja, nekako samo po sebi. Tako se barem nama danas čini. Imamo takvih primjera od antike, preko petrarkizma do novijih dana. Stari hrvatski pjesnici prihvatili su dvanaesterac, odnosno dvanaesterački dvostih s funkcijom nosioca zaokružene misli, strofe. Učinili su to donekle već u srednjem vijeku, a odlučno u kasnijim vremenima (u renesansi). Iako su, tako barem mislimo, osjetili teške okvire ovog oblika, ipak se dogodilo nešto što je veoma teško objasniti, odnosno što se može objasniti samo na jedan način: hrvatski pjesnici su dvanaesterac, dvostrukorimovani dvanaesterac, odnosno dvanaesterački dvostih prihvatili kao nešto svoje, nešto što im se od prvog trenutka učinilo bliskim. Svoje pjesničko opredjeljenje i svoje poetsko nadahnuće poistovjetili su očitovanjem u dvanaesteru. Problem oblika stiha kao da im se uopće nije postavljao. Dvanaesterac je veoma brzo i u svim središtima postao njihov stih a dvanaesterački dvostih osnovna jedinica njihova pjesničkog kazivanja.

Ovu činjenicu teško je, ako ne i nemoguće, objasniti ako zanemarimo već spomenutu, nevidljivu ali čvrstu i važnu psihološku komponentu kad se opredjeljujemo naprosto zato što nam se nešto čini bliskim, svojim. Na takav način možemo objasniti i neka druga pitanja oblika stare hrvatske književnosti, npr. pitanje zašto hrvatski petrarkisti nisu prihvatili sonet koji je bio toliko petrarkistički. Hrvatski petrarkisti jednostavno sonet nisu osjećali svojim. Dobro je uočeno kako bi oni, da ih je netko prisilio da se izražavaju sonetom, imali osjećaj da pišu tuđim, talijanskim jezikom. Pišući dvanaesterom bili su uvjereni i sigurni da rade nešto svoje, samostalno, nešto posebno — što je točno.

Zašto smo ovo istakli? Zato što u smislu ovoga i imajući na umu ovu emotivno-psihološku dimenziju formalnog opredjeljenja za dvanaesterac treba uskladiti objašnjenje i traženje poetičnog i u pojedinom djelu i u književnosti u cijelosti. Ali, prihativši taj stih kao osobitu, hrvatsku pjesničku datost, treba pažljivo apsorbirati pojedine varijante oblika pa lučiti npr. epski distih od onoga lirskoga, petrarkističkoga, refleksivnoga, poslaničkoga, religioznoga, pastoralnoga, dramskoga, prigodnoga i sl. Oblik dvanaesterca u kompoziciji i stvarnom obliku djela imao je presudan značaj za autora, pa prema tome ta forma mora imati presudan značaj i za nas danas. Ne možemo tu formu u književnom djelu danas studirati kao nešto samostalno, nešto izvan djela i izvan autora.

Ne možemo, dakle, poeziju JUDITE studirati ni tražiti izvan Marulićeva dvanaesterca. Ona je s njim nedjeljivo povezana, u nj ušla i njim nastala. Zato Marulićev osebujni, tvrd, teški, spori i često opori, arhaični i solidni, ali veoma bogati, rječiti i strastveni, poneseni i, dakako, mirno epski, narativni ali ponekad i lakši, refleksivno-lirski dvanaesterac, jedno-

sno dvanaesterački dvostih, ne predstavlja samo svojevrsan oblik toga stiha nego je istovremeno i svojevrsni nosilac pjesničkoga fenomena. Ovaj naglašeni i mnogodimenzionalni sloj osobitosti Marulićeva dvanaesterca, sloj i dvanaesterac koji je lakše prepoznati nego raščlaniti, lakše u njemu uživati nego ga poznavati i potanko razumjeti, taj sloj čiju osobitost obilno uzrokuju i hrane sve one mnoge i razne pojedinosti koje spadaju u razine arhaičnosti, drevnosti i starine, sloj koji očituje i Marulićeva domišljanja i izmišljanja, pionirske kovanice i inačice, sloj koji je jednom kazivanju uvelike podao naglašenu draž i patinu starine, taj sloj dijalektičkom transformacijom postaje sam po sebi i sam za sebe ljepota i poezija. Marulićev dvanaesterac sa svojom osobitom i dosljednom težinom, jedinstvenom angažiranošću, suptilnom arhaičnošću i patinom drevnosti te specifičnom ritmikom jednog novog, mladog i već zrelog i bogatog književnog izraza uvelike pomaže pri stvaranju dojma i impresije kako se u slučaju JUDITE zaista radi o pojavi nečega što je na svoj način lijepo, nečega što je iz sfera legende i nadstvarnog stvorilo u nama iluziju autentičnosti životnosti i zadovoljstva, stvorilo ne samo sigurnost i povjerenje u Marulićeva etičko moralna uvjerenja, vizije i humanizam, nego i dojam u autentičnost Marulićevih riječi i slika.

(Predavanje održano na Znanstvenom razgovoru o Marku Maruliću, 17. prosinca 1974, u Hrvatskom filološkom društvu u Zagrebu)